

Klaudia Jagusiak*

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

Rafał Bazela**

Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia, Warszawa, Polska

PRZYKŁADY NARUSZEŃ MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA HUMANITARNEGO PRZEZ ROSJĘ W KONFLIKCIE Z UKRAINĄ

EXAMPLES OF VIOLATIONS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW BY RUSSIA IN THE CONFLICT WITH UKRAINE

ABSTRAKT: Autorzy artykułu analizują skalę i charakter naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego przez Federację Rosyjską w trakcie trwającego od 2022 roku konfliktu zbrojnego na Ukrainie. Przedstawiają teoretyczne podstawy międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych (MPHKZ), wskazując jego fundamentalne zasady oraz źródła prawa. Główna część opracowania poświęcona jest dokumentowaniu zbrodni wojennych i naruszeń MPHKG na podstawie raportów sporządzonych przez organizacje międzynarodowe. Szczególną uwagę poświęcono atakom na ludność cywilną, infrastrukturę krytyczną, masowym deportacjom, przemocy seksualnej, stosowaniu tortur oraz przymusowemu przesiedlaniu dzieci. Autorzy wskazują na systemowy charakter działań rosyjskich sił zbrojnych i ich sprzeczność z obowiązującymi normami prawa międzynarodowego.

SŁOWA KLUCZOWE: MPHKG, zbrodnie wojenne, konflikt rosyjsko-ukraiński, deportacje dzieci

ABSTRACT: The authors of the article analyze the scale and nature of violations of international humanitarian law by the Russian Federation during the armed conflict in Ukraine that has been ongoing since 2022. The authors present the theoretical foundations of international humanitarian law of armed conflict (IHL), indicating its fundamental principles and sources of law. The main part of the study is devoted to documenting war crimes and violations of IHL, based on reports prepared by key international organizations. Particular attention is paid to attacks on civilians, critical infrastructure, mass deportations, sexual violence, the use of torture, and the forced resettlement of children. The authors point to the systemic nature of the actions of the Russian armed forces and their contradiction with the applicable norms of international law.

KEYWORDS: IHL, war crimes, Russian-Ukrainian conflict, deportations of children

***dr Klaudia Jagusiak**, War Studies University, Warsaw, Poland

 <https://orcid.org/0000-0002-3136-5139> k.jagusiak@akademia.mil.pl

****dr hab. inż. prof. WITU Rafał Bazela**, Military Institute of Armament Technology, Warsaw, Poland

 <https://orcid.org/0000-0001-6386-260X> bazelar@witu.mil.pl

Copyright (c) 2025 Klaudia Jagusiak and Rafał Bazela. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International License.

WPROWADZENIE

Pełnoskalowy konflikt rosyjsko-ukraiński, zapoczątkowany agresją Rosji dnia 24 lutego 2022 roku (stanowiący eskalację wojny trwającej od 2014 roku) przyniósł ogromne straty, zarówno w sensie materialnym, ludzkim, gospodarczym jak i środowiskowym. Wiele ukraińskich miast, miasteczek oraz wsi, w szczególności tych zlokalizowanych w obwodach donieckim, ługańskim czy zaporoskim, zostało w wyniku rosyjskiej agresji niemal całkowicie zniszczonych. Skala zbrodni popełnianych przez Rosję budzi skojarzenia z brutalnością, jakiej świat doświadczył ze strony nazistowskich i stalinowskich totalitaryzmów podczas II wojny światowej. Rosyjskie siły regularnie stosują taktykę terroru, obejmującą bombardowania miast amunicją kasetową i zapalającą, ataki na ludność cywilną, masowe deportacje oraz użycie zakazanych środków walki zbrojnej. Te działania to tylko wybrane przykłady rażącego naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego. W obliczu tych wydarzeń organizacje międzynarodowe zajmujące się prawami człowieka, prawem humanitarnym, bezpieczeństwem i utrzymaniem pokoju prowadzą intensywne działania mające na celu gromadzenie i dokumentowanie dowodów na zbrodnie wojenne popełniane przez strony walczące. Ich praca ma kluczowe znaczenie dla przyszłych procesów sądowych, mających na celu pociągnięcie winnych do odpowiedzialności oraz zagwarantowanie sprawiedliwości ofiarom konfliktu.

Celem niniejszej publikacji jest próba identyfikacji zbrodni wojennych popełnianych w trakcie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego przez stronę rosyjską (od 2022 roku). Autorzy dokonają analizy udokumentowanych przypadków naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego, bazując na raportach organizacji międzynarodowych. Wobec tak określonej sytuacji problemowej główny problem badawczy sformułowano w postaci pytania: Jakie są przykłady łamania międzynarodowego prawa humanitarnego przez Rosję w konflikcie na Ukrainie? Celem opracowania jest nie tylko przedstawienie skali popełnianych przez Rosję zbrodni, ale także podkreślenie roli organizacji międzynarodowych w dokumentowaniu tych przestępstw i ich znaczenia w przyszłych procesach sądowych.

Autorzy przeprowadzają, że Federacja Rosyjska w trakcie konfliktu zbrojnego na Ukrainie od 2022 roku dopuściła się systemowych i udokumentowanych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego, w tym zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości¹. W opracowaniu zastosowano analizę treści raportów organizacji międzynarodowych oraz przepisów prawa humanitarnego, metodę porównawczą oraz metodę opisową w celu przedstawienia konkretnych przykładów naruszeń.

MIĘDZYNARODOWE PRAWO HUMANITARNE KONFLIKTÓW ZBROJNYCH (MPHKZ) – UJĘCIE TEORETYCZNE

Aby udowodnić, że Federacja Rosyjska podczas działań zbrojnych na terytorium Ukrainy dopuszcza się naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych (MPHKZ), konieczna jest analiza tego zagadnienia mająca na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie: Czym jest MPHKZ?

¹ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego (Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708).

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych, zwane także tradycyjnie *prawem wojennym*², według definicji Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża (MKCK) oznacza „normy międzynarodowe ustanowione przez umowy międzynarodowe lub zwyczaj międzynarodowy, których szczególnym zadaniem jest rozwiązywanie problemów humanitarnych wynikających bezpośrednio z międzynarodowych lub niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych i które z przyczyn humanitarnych ograniczają prawo stron konfliktu zbrojnego do swobodnego wyboru metod i środków prowadzenia działań zbrojnych lub chronią osoby i dobra, które są lub mogą być dotknięte skutkami konfliktu zbrojnego”³. Oznacza to, że MPH reguluje problemy bezpośrednio związane z konfliktami zbrojnymi, traktuje o ochronie osób cywilnych, zwłaszcza ludności nieprzyjacielskiego państwa, o postępowaniu z osobami chorymi i rannymi, o traktowaniu jeńców wojennych czy ochronie dóbr kultury. Prawo to wprowadza ograniczenia oraz wskazania w zakresie środków, metod oraz zakresu prowadzenia walki⁴ ⁵. MPH stanowi część prawa międzynarodowego publicznego (PMP), czyli systemu prawnego, którego przedmiotem jest przede wszystkim regulowanie stosunków między państwami⁶ i które ma na celu ograniczenie użycia przemocy w konfliktach zbrojnych poprzez działania takie jak:

- ochrona osób nieuczestniczących bezpośrednio w konflikcie zbrojnym (np. osoby cywilne),
- ochrona osób, które przestały uczestniczyć w działaniach zbrojnych (np.: ranni, chorzy, jeńcy wojenni),
- ograniczenie przemocy – stosowanie przemocy tylko w zakresie, w jakim jest to niezbędne dla osiągnięcia celu konfliktu zbrojnego,
- ograniczenia w doborze środków i metod prowadzenia działań zbrojnych.

Źródłem MPH są normy prawa zwyczajowego oraz traktatowego. Prawo traktatowe obejmuje umowy międzynarodowe i porozumienia zawierane między państwami, które zobowiązują się do przestrzegania określonych ustaleń. Źródła te posiadają jednakową moc prawną i obowiązującą, wobec czego nie ma między nimi żadnej hierarchii ważności⁷. Współczesne MPH opiera się na licznych traktatach identyfikujących m.in. ochronę określonych grup ludności i obiektów przed skutkami działań wojennych czy zakazy i ograniczenia dotyczące użycia konkretnych

² Pojęcia te są terminami równoznacznymi. Różnica w nazewnictwie wynika głównie z faktu, że terminami „prawo wojenne” czy „prawo konfliktów zbrojnych” posługują się środowiska wojskowe, dla których istotne są przede wszystkim regulacje dotyczące prowadzenia działań zbrojnych, natomiast środowiska cywilne skupiają się przede wszystkim na humanitarnym wymiarze tego prawa, problemach takich jak traktowanie ludności cywilnej czy ochrona dóbr kultury podczas działań zbrojnych. W 1965 roku, podczas XX Konferencji Czerwonego Krzyża, przyjęto termin „międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych” (MPHKZ) w celu rozwiania wątpliwości, które z powyższych terminów są prawidłowe, https://www.academia.edu/44984112/Kto_jest_celem_w_konfliktach_międzynarodowych_a_kto_w_niemieждународnych_Co_jest_celem_w_konfliktach_zbrojnych_Co_to_znaczy_zaatakować_cel_osobowy_Co_to_znaczy_zaatakować_cel_rzeczowy_Na_czym_ma_polegać_stosowanie_zasady_proporcjonalności_w_działaniach_zbrojnych (dostęp: 22.02.2025).

³ M. Marcinko, *Główne założenia międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, [w:] *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, red. Z. Falkowski, M. Marcinko, Warszawa 2014, s. 23–24.

⁴ *Sztab – Zarząd Operacji WLOP*, [w:] *Jeńcy wojenni. Informator*, Dowództwo Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, red. K. Przyk, Warszawa 2001, s. 4.

⁵ *MKCK, Prawo wojenne. Delegat przy siłach zbrojnych*, Warszawa 1991, s. 1.

⁶ M. Marcinko, *Główne założenia...*, op. cit., s. 24.

⁷ *Ibidem.*, s. 25–26.

rodzajów broni i metod walki. Fundamentem MPH są konwencje haskie z 1864 i 1907 roku⁸ oraz konwencje genewskie z 1949 roku⁹, uzupełnione o dwa protokoły dodatkowe z 1977 roku¹⁰. Warto podkreślić zapis artykułu 2 (wspólny dla czterech konwencji genewskich), który stanowi, że MPH ma zastosowanie w przypadku wypowiedzenia wojny lub wystąpienia jakiegokolwiek konfliktu zbrojnego, niezależnie od postanowień obowiązujących w czasie pokoju¹¹.

Przepisy MPH nie definiują ani wojny, ani konfliktu zbrojnego. Określają natomiast, w jakich sytuacjach regulacje znajdują zastosowanie. Konwencje genewskie stosuje się w przypadku wypowiedzenia wojny lub zaistnienia jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego między dwiema lub więcej niż dwiema „umawiającymi się Stronami”. Konwencje znajdują zastosowanie we wszystkich przypadkach okupacji całości lub części terytorium jednej ze Stron, nawet gdyby ta okupacja nie napotkała żadnego oporu¹².

Źródłem MPH jest także zwyczajowe prawo humanitarne obejmujące normy i zasady ukształtowane w wyniku długotrwałej praktyki państw, a z czasem uznane za prawnie wiążące. Wobec powyższego normy prawa zwyczajowego powstają w wyniku powszechnej praktyki państw, której towarzyszy przekonanie, że prawo międzynarodowe zobowiązuje je lub uprawnia do określonego zachowania. Analizując praktykę państw, bierze się pod uwagę przede wszystkim zachowanie tych państw oraz ich organów państwowych. Istotnym elementem kształtowania się norm zwyczajowych jest również czynnik subiektywny, czyli przekonanie, że dana zasada stanowi część prawa międzynarodowego. Ważnym aspektem prawa zwyczajowego jest jego uniwersalny charakter, który oznacza, że obowiązuje ono wszystkie strony konfliktu zbrojnego, w tym także nieregularne grupy zbrojne, a jego stosowanie nie jest uzależnione od zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych¹³.

W kontekście powyższej analizy uzasadnione jest odwołanie się do tzw. Klauzuli Martensa, która należy do najbardziej fundamentalnych zasad międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Paradoksalnie do dzisiejszych wydarzeń w Ukrainie klauzula ta została zamieszczona w preambule do drugiej konwencji haskiej z inicjatywy rosyjskiego prawnika i dyplomaty Fiodora Martensa, a następnie powtórzona w preambule do czwartej konwencji haskiej: „Zanim bardziej wyczerpujący kodeks praw wojennych będzie mógł być ułożony, Wysokie Układające się Strony uważają za właściwe skonstatować, że w przypadkach nie objętych przepisami obowiązującymi, przyjętymi przez nie, ludność i strony wojujące pozostają pod opieką i władzą zasad prawa narodów, wyływających ze zwyczajów, ustanowionych między cywilizowanymi narodami, oraz z zasad humanitarności i wymagań społecznego sumienia¹⁴”.

⁸ Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej (Dz.U. 1927 nr 21 poz. 161).

⁹ Konwencje o ochronie ofiar wojny (Dz.U. 1956 nr 38 poz. 171).

¹⁰ Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. 1992 nr 41 poz. 175).

¹¹ Konwencje o ochronie ofiar wojny (Dz.U. 1956 nr 38 poz. 171).

¹² M. Marcinko, *Główne założenia...*, op. cit., s. 34–35.

¹³ *Kompendium dla słuchaczy Polskiej Szkoły Międzynarodowego Prawa Humanitarnego*, https://www.academia.edu/44984112/Kto_jest_celem_w_konfliktach_międzynarodowych_a_kto_w_niemiędzynarodowych_Co_jest_celem_w_konfliktach_zbrojnych_Co_to_znaczy_zataakować_cel_osobowy_Co_to_znaczy_zataakować_cel_rzeczowy_Na_czym_ma_polegać_stosowanie_zasady_proporcjonalności_w_działaniach_zbrojnych (dostęp: 22.02.2025).

¹⁴ Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej (Dz.U. 1927 nr 21 poz. 161).

Przekaz klauzuli jest niezmienny i klarowny: jeśli społeczność międzynarodowa nie jest w stanie uregulować traktatowo wszelkich problemów, które pojawiają się podczas trwania konfliktów zbrojnych, wówczas brak regulacji nie oznacza przyzwolenia na określone działanie. Innymi słowy, w sytuacji niepewności co do właściwego postępowania żołnierz powinien kierować się prawem zwyczajowym, zasadami ogólnoludzkimi, „wymogami społecznego sumienia” oraz, co najistotniejsze, zasadą humanitaryzmu¹⁵. Znaczenie klauzuli Martensa wyraża się w tym, że obejmuje ona wszystkie nieobjęte konwencjami sytuacje podczas konfliktu zbrojnego i nie pozwala na arbitralne decyzje.

Podsumowując powyższe rozważania należy podkreślić, że MPHKZ stanowi kluczowy element prawa międzynarodowego publicznego, a jego celem jest ograniczenie niepożądanych skutków konfliktów zbrojnych poprzez ochronę ludności cywilnej, rannych, jeńców wojennych czy ograniczenie środków i metod walki. Zasady prawa wojennego obowiązują niezależnie od formalnego uznania konfliktu, co oznacza, że przepisy prawa humanitarnego znajdują zastosowanie także aktualnie, podczas konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Zarówno Federacja Rosyjska, jak i Ukraina są stronami międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, tym samym zobowiązały się do przestrzegania jego norm. Oba państwa ratyfikowały konwencje genewskie wraz z protokołami dodatkowymi, zatem ich obowiązkiem jest respektowanie zasad dotyczących ochrony ludności cywilnej, traktowania jeńców wojennych czy stosowania ograniczeń w użyciu środków i metod walki. Nieprzestrzeganie przyjętych zobowiązań stanowi zbrodnie wojenne i podlega międzynarodowej odpowiedzialności.

Toczące się na przestrzeni wieków konflikty zbrojne wielokrotnie ujawniały niedoskonałości obowiązujących regulacji, w tym luki normatywne, niejednoznaczności interpretacyjne, a także trudności w stosowaniu postanowień konwencji w praktyce. Doświadczenia kolejnych wojen wskazywały na konieczność doprecyzowywania i aktualizowania przepisów, tak aby odpowiadały one zmieniającej się rzeczywistości. W świetle powyższych uwarunkowań można stwierdzić, że rzeczywistość współczesnych konfliktów zbrojnych dowodzi, że nierzadko międzynarodowe prawo humanitarne samo staje się jedną z ofiar wojny.

Autorzy artykułu wskazują, że różnice w podejściu państw do MPH w kontekście konfliktów zbrojnych wynikają z różnych przyczyn. Wpływ na ich podejście mają przede wszystkim:

1. Interesy strategiczne: państwa interpretują MPHKZ przez pryzmat swoich interesów narodowych. Tam, gdzie przestrzeganie prawa może osłabić pozycję wojskową lub polityczną, niektóre państwa mogą decydować się na ignorowanie lub naganianie prawa.
2. Zdolności do egzekwowania prawa: różnice wynikają z różnej zdolności państw do implementacji czy egzekwowania prawa międzynarodowego. Kraje z silnymi instytucjami prawnymi mają większą szansę na przestrzeganie norm MPH i pociągnięcie do odpowiedzialności sprawców naruszeń.

¹⁵ Zgodnie z tą zasadą najwyższą wartością stanowi życie i zdrowie człowieka. Podkreśla ona konieczność zapobiegania ludzkim cierpieniom, ich minimalizowania oraz niesienia pomocy potrzebującym w sytuacjach konfliktu zbrojnego. Prawdziwy humanitaryzm wiąże się z bezstronnością, co oznacza udzielanie pomocy wyłącznie na podstawie pilności i skali potrzeb, niezależnie od przynależności czy statusu poszkodowanych.

3. Kultura prawna i tradycje militarno-polityczne: różnice kulturowe, doświadczenia historyczne czy tradycje militarne mogą mieć duży wpływ na to, jak państwa podchodzą do MPH.
4. Brak uniwersalnego egzekwowania prawa: MPHKG nie dysponuje jednolitym, automatycznym mechanizmem egzekwowania swoich norm. Jego przestrzeganie opiera się w dużej mierze na dobrej wierze państw oraz na politycznej woli społeczności międzynarodowej. Mimo że istnieją mechanizmy odpowiedzialności, ich stosowanie ma charakter ograniczony i nieregularny. Zazwyczaj zależy ono od zgody państw, decyzji organów międzynarodowych lub układu sił politycznych. W konsekwencji naruszenia prawa humanitarnego nie zawsze spotykają się z szybką i skuteczną reakcją.
5. Status międzynarodowy i dyplomatyczny: państwa z silną pozycją na arenie międzynarodowej, zwłaszcza mocarstwa, mogą postrzegać swój status jako tarczę, która chroni je przed międzynarodowymi sankcjami za naruszanie MPH. Konflikt na Ukrainie uwidocznili niedoskonałości i przestarzałość obecnego systemu prawa międzynarodowego. Sytuacja, w której stały członek Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), organu odpowiedzialnego za utrzymanie globalnego pokoju i bezpieczeństwa, staje się agresorem, podważając suwerenność innego państwa, jest wyraźnym dowodem na potrzebę zmian w tym zakresie.
6. Wpływ aktorów niepaństwowych i konfliktów asymetrycznych: podczas konfliktów asymetrycznych normy MPH są trudniejsze do egzekwowania. Państwa walczące z nieregularnymi ugrupowaniami często stosują metody walki naruszające obowiązujące normy.

Reasumując analizę terminologiczną, warto przytoczyć definicję zbrodni wojennej, zawartą w artykule 8 Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK). Zbrodnia wojenna to „poważne naruszenie międzynarodowego prawa humanitarnego, popełnione w trakcie konfliktu zbrojnego, obejmujące działania takie jak: zabójstwa ludności cywilnej, tortury, masowe deportacje, użycie zakazanych broni, niszczenie mienia bez uzasadnienia militarnego, ataki na szpitale i obiekty cywilne, a także rekrutowanie dzieci do działań zbrojnych”¹⁶. Pomimo iż ani Federacja Rosyjska, ani Ukraina nie są stronami Statutu Rzymskiego, obowiązują je zapisy konwencji genewskich, prawo zwyczajowe, inne traktaty międzynarodowe oraz jurysdykcja sądów krajowych i międzynarodowych. MTK może prowadzić i prowadzi dochodzenia w sprawie zbrodni wojennych popełnianych na terytorium Ukrainy, ponieważ ten kraj uznał jego jurysdykcję. Mimo że w chwili wybuchu pełnoskalowej wojny Ukraina nie była stroną Statutu Rzymskiego, złożyła dwa specjalne oświadczenia (w 2014 i 2015 roku) na podstawie art. 12 ust. 3 Statutu¹⁷, uznając jurysdykcję MTK dla zbrodni popełnionych na jej terytorium od 21 listopada 2013 roku.

Efektom wspomnianych dochodzeń jest wydany przez MTK wyrok z 17 marca 2023 roku nakazujący aresztowanie Prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina oraz rosyjskiej rzeczniczki

¹⁶ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego (Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708).

¹⁷ Ibidem.

praw dziecka Marii Lwowej-Biełowej¹⁸. Oskarżono ich o popełnienie zbrodni wojennych poprzez zarządzanie przymusowymi deportacjami oraz przesiedleniami ukraińskich dzieci w głąb Rosji¹⁹.

DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH MAJĄCA NA CELU DOKUMENTOWANIE ZBRODNI WOJENNYCH

Od początku rosyjskiej agresji na Ukrainę liczne organizacje międzynarodowe podjęły działania mające na celu zbadanie, udokumentowanie i zabezpieczenie dowodów dotyczących popełnianych zbrodni wojennych oraz naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. W tym celu z ramienia tych organizacji na tereny Ukrainy regularnie wysyłane są zespoły ekspertów, śledczych i obserwatorów, którzy skrupulatnie prowadzą badania oraz śledztwa. Ich praca obejmuje m.in.: dokumentowanie relacji świadków, przeprowadzanie wywiadów z osobami, które padły ofiarą naruszeń, a także analizę dostępnych materiałów dowodowych, takich jak nagrania, zdjęcia czy dokumenty. Śledczy odwiedzają miejsca zbrodni, zabezpieczają dowody materialne, a także prowadzą ekspertyzy medyczne i kryminalistyczne mające na celu ustalenie charakteru i skali popełnionych przestępstw. Weryfikacja badanych materiałów odbywa się przy współpracy z organizacjami praw człowieka, lokalnymi instytucjami oraz ekspertami z zakresu prawa międzynarodowego. W niektórych przypadkach wykorzystywane są techniki analizy satelitarnej oraz sztucznej inteligencji, przede wszystkim do identyfikacji zniszczeń infrastruktury cywilnej i miejsc masowych pochówków. Wysyłane zespoły działają zgodnie z międzynarodowymi standardami dokumentowania zbrodni wojennych, aby zapewnić, że zebrane dowody będą mogły zostać wykorzystane w przyszłych procesach sądowych przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym, sądami krajowymi i innymi organami ścigania.

Pierwszą z omawianych organizacji wysyłających swoich przedstawicieli w tym celu jest Organizacja Narodów Zjednoczonych, która z ramienia Rady Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych powołała Niezależną Międzynarodową Komisję Śledczą ds. Ukrainy 4 marca 2022 roku. Celem Komisji jest zbadanie zbrodni wojennych na Ukrainie od czasu rosyjskiej inwazji 24 lutego, tzn. wszelkich domniemyanych naruszeń i nadużyć praw człowieka, międzynarodowego prawa humanitarnego i innych powiązanych przestępstw. Od momentu otrzymania mandatu Komisja przeprowadziła wywiady z 849 kobietami i 818 mężczyznami, zbadała dokumenty, raporty eksperckie i kryminalistyczne oraz zdjęcia i filmy będące domniemywanymi naruszeniami obowiązującego prawa humanitarnego²⁰. Komisja wydała cztery raporty, z których każdy kolejny jest uzupełnieniem i potwierdzeniem poprzedniego. Wnioski z niniejszych raportów²¹ zaprezentowano w dalszej części artykułu.

¹⁸ *Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova*, <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and> (dostęp: 27.02.2025).

¹⁹ Aktualizowane dane dotyczące deportowanych dzieci (zweryfikowanych z imienia i nazwiska) można znaleźć na stronie <https://childrenofwar.gov.ua>. Niemniej, zarówno ONZ jak i inne organizacje międzynarodowe podkreślają, że rzeczywista skala deportacji jest znacznie wyższa.

²⁰ *Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the UN General Assembly (A/79/549)*, 29 October 2024, <https://docs.un.org/en/A/79/549> (dostęp: 20.02.2025).

²¹ Wszystkie raporty Niezależnej Komisji ONZ dostępne są na stronie: https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicuhr-ukraine/index?utm_ (dostęp: 20.02.2025).

W trakcie prac Komisji Organizacja Narodów Zjednoczonych wysłała także specjalnego sprawozdawcę ONZ ds. tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania – Alice Jill Edwards (australijską prawniczkę i naukowczynię), która udała się na Ukrainę we wrześniu 2023 roku w celu zbadania procedur i praktyk dochodzenia i ścigania przestępstw tortur. W trakcie swojej wizyty dokonała także przeglądu traktowania i przetrzymywania jeńców wojennych w obozach detencyjnych²².

Kluczowym wnioskiem wynikającym z raportów jest ustalenie, że Federacja Rosyjska systematycznie narusza międzynarodowe prawo humanitarne i prawa człowieka na Ukrainie, co w wielu przypadkach stanowi zbrodnie wojenne, a niektóre działania mogą być kwalifikowane jako zbrodnie przeciwko ludzkości²³. Dokonywane zbrodnie mają charakter systemowy i zaangażowane jest w nie całe państwo. Ponadto Federacja Rosyjska przyjęła strategię wojenną mającą na celu zastraszenie przeciwnika poprzez stosowanie niezgodnych z prawem międzynarodowym metod prowadzenia działań zbrojnych. W swoich badaniach Komisja skupia się na szerokim wachlarzu naruszeń: atakach na ludność cywilną, torturach, przymusowych deportacjach dzieci i przemocy seksualnej, a w swoim ostatnim raporcie także na masowych atakach na ukraińską infrastrukturę energetyczną. Rezultaty działań Komisji można sprowadzić do następujących wniosków:

Podczas działań zbrojnych na Ukrainie rosyjskie siły zbrojne:

1. Stosują tortury wobec ukraińskich cywilów i jeńców wojennych. Tortury mają charakter powszechny i systematyczny, a ich powtarzający się charakter w różnych częściach Ukrainy świadczy o skoordynowanym procederze oraz potwierdza, że jest to element rosyjskiej polityki państwowej. Powszechne stosowanie tortur jest podkreślone we wszystkich opublikowanych raportach Komisji²⁴.
2. Stosują przemoc seksualną wobec więźniów, zarówno mężczyzn, jak i kobiet. Komisja zebrała zeznania, które potwierdzają stosowanie przemocy seksualnej jako formy tortur popełnianych w 41 ośrodkach detencyjnych różnego rodzaju. Takie akty obejmują: gwałty oraz próby gwałtów, z użyciem różnych przedmiotów lub bez, bicie, porażanie prądem, oparzenia, okaleczenia narządów płciowych, groźby kastracji i inne (szczegółowy opis stosowanych praktyk można znaleźć w raportach Komisji²⁵).
3. Przeprowadzają masowe ataki na infrastrukturę energetyczną Ukrainy, prowadzące do poważnych awarii systemu energetycznego, które wpływają negatywnie na system

²² *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*, Alice Jill Edwards, 26 February–5 April 2024, <https://docs.un.org/en/A/HRC/55/52/Add.1> (dostęp: 20.02.2025).

²³ Zgodnie z definicją zawartą w Statucie MTK zbrodnia przeciwko ludzkości (art. 7) oznacza popełnienie określonych czynów w ramach rozległego lub systematycznego ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej. Cechą charakterystyczną tych zbrodni jest ich masowy i zorganizowany charakter oraz celowe działanie skierowane na szeroką grupę ludzi. Zbrodnie te obejmują m.in. zabójstwa, tortury, deportacje, niewolnictwo, przymusowe przemieszczenia, a także przemoc seksualną i prześladowania z powodów politycznych, rasowych czy religijnych, Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego (Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708).

²⁴ *Independent International Commission of Inquiry on Ukraine*, https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicuhr-ukraine/index?utm_ (dostęp: 20.02.2025).

²⁵ *Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the UN General Assembly (A/79/549)*, 29 October 2024, s.12, <https://docs.un.org/en/A/79/549> (dostęp:20.02.2025).

opieki zdrowotnej, prowadzą do przerw w funkcjonowaniu szpitali, ograniczeń w dostępie do edukacji, opieki zdrowotnej oraz podstawowych usług.

4. Przeprowadzają ataki na obiekty chronione przez prawo międzynarodowe, tj. szpitale, instytucje medyczne, obiekty kultury. W atakach ucierpiały np.: dziecięcy szpital w Ohmatdyt w Kijowie²⁶ czy Narodowe Muzeum Sztuki w Odessie²⁷.
5. Ograniczają dostęp do pomocy medycznej zarówno dla więźniów cywilnych, jak i jeńców wojennych. Komisja udokumentowała dowody na aktywne uczestniczenie lekarzy w znęcaniu się nad więźniami w niektórych przypadkach, poprzez stosowanie np. rażenia prądem jako „terapii”²⁸. Ponadto więźniowie nie mają możliwości kontaktu z bliskimi, doświadczają głodu, ograniczeń dostępu do pryszniców i toalet. Jeńcy wojenni po zatrzymaniu przechodzą przez brutalną „procedurę przyjmowania”²⁹.
6. Stosują świadome dehumanizowanie obywateli Ukrainy mające na celu uzasadnianie i zachęcanie przez rosyjskie władze do brutalnego traktowania jeńców i cywilów.
7. Dokonują nielegalnych, przymusowych deportacji dzieci z Ukrainy do Rosji lub na Krym bez zgody ich rodzin lub pod pretekstem ochrony przed działaniami wojennymi. Niektóre dzieci były przekazywane do rosyjskich rodzin adopcyjnych, co stanowi zbrodnię wojenną. Ponadto rosyjska propaganda publicznie w swoich przekazach chwali te działania, traktując je jako „ratowanie dzieci”³⁰.
8. Prowadzą masowe ataki raketowe, które poskutkowały tysiącami ofiar wśród cywilów (Mariupol, Kijów, Odessa czy Charków).

Specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania potwierdza wnioski płynące z raportów Komisji ONZ. W swoim raporcie podkreśla systematyczne stosowanie tortur przez rosyjskie siły zbrojne. Jako powszechną formę tortur J. Edwards wymienia przede wszystkim przykładanie ładunków elektrycznych do uszu i genitaliów. Zwraca uwagę na uniemożliwianie przetrzymywanym w rosyjskich ośrodkach detencyjnych kontaktu z bliskimi oraz prawnikami, a także brak dostępu przedstawicieli Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża (MKCK) do przetrzymywanych jeńców. Podkreśla, że „metody

²⁶ OSW, *Rosjanie niszczą szpital dziecięcy w Kijowie. 866. dzień wojny*; <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-07-09/rosjanie-niszczą-szpital-dziecięcy-w-kijowie-866-dzien-wojny> (dostęp: 20.02.2025).

²⁷ RP, *Muzeum Sztuki w Odessie uszkodzone przez Rosjan. Dawny Pałac Potockich ucierpiało*, <https://sukces.rp.pl/sztuka/art39366831-muzeum-sztuki-w-odessie-uszkodzone-przez-rosjan-dawny-palac-potockich-ucierpialo>(dostęp:20.02.2025).

²⁸ *Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the UN General Assembly (A/79/549)*, 29 October 2024, s. 14, <https://docs.un.org/en/A/79/549> (dostęp:20.02.2025).

²⁹ „W większości badanych przypadków ukraińscy jeńcy wojenni byli poddawani brutalnej procedurze przyjęcia, która obejmowała bicie i elektrowstrząsy. Jeden z mężczyzn, ofiar tortur, wspominał, że został powitany słowami: 'Witamy w piekle'. „Tortury miały miejsce podczas sesji przesłuchań, podczas których więźniowie byli pytani o ukraińskie siły zbrojne i ich jednostki wojskowe. Były również stosowane jako metoda zastraszania i karania. Ofiary zgłaszały, że były torturowane 'wszędzie' – w celach, korytarzach, na dziedzińcu i w łazni. „Jeden z mężczyzn będących ofiarami tortur relacjonował, że podczas przesłuchań kazano mu skakać na jednej nodze, mimo że miał świeżo operowaną stopę. Ostatecznie rozwinęła się gangrena. Został pobity do tego stopnia, że stracił przytomność, a jego kości zostały złamane” – *Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the Human Rights Council (A/HRC/55/66)*, 15 March 2024, s. 12–13, <https://docs.un.org/en/A/HRC/55/66> (dostęp: 20.02.2025).

³⁰ Więcej na temat nielegalnych deportacji dzieci ukraińskich w głąb Rosji: K. Jagusiak, *Deportacje oraz przesiedlenia dzieci podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej*, „Problemy Techniki Uzbrojenia”, t. 167, nr 5, s. 173–182,

i cele były spójne”, a praktyki stosowane w różnych regionach odzwierciedlają politykę wojenną państwa.

Raporty ONZ szczegółowo opisują naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego podczas działań wojennych Rosji na Ukrainie, jednak warto uwzględnić także analizy innych organizacji międzynarodowych o podobnym charakterze, które dostarczą dodatkowego kontekstu.

Kolejnym przykładem organizacji, która wydała specjalny raport na temat omawianych naruszeń, jest Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), która w odpowiedzi na konflikt zbrojny na Ukrainie trzykrotnie uruchomiła mechanizm moskiewski³¹. Ponad dziewięćdziesięciopięcioletni raport z misji eksperckiej ustanowionej na podstawie mechanizmu moskiewskiego z 12 kwietnia 2024 roku dokumentuje systematyczne naruszenia MPHKZ i praw człowieka skorelowane z arbitralnym przetrzymywaniem ukraińskich cywilów przez Rosję. Wskazuje na zbrodnie wojenne i prawdopodobne zbrodnie przeciwko ludności, które miały miejsce podczas toczącego się konfliktu³².

1. Federacja Rosyjska dokonała masowych arbitralnych zatrzymań ukraińskich cywilów. Pozbawianie wolności osób cywilnych miało miejsce na terenach okupowanych, w Federacji Rosyjskiej oraz w niektórych przypadkach na Białorusi.
2. Więźniowie byli poddawani torturom, wśród których powszechnymi metodami były: bicie, duszenie, stosowanie elektrowstrząsów, przemoc seksualna i psychiczna. Ponadto warunki detencji były nieludzkie. Więźniowie byli głodzeni, nie mieli dostępu do opieki medycznej oraz stosowano wobec nich celową izolację.
3. Raport potwierdza, że Rosja dokonała masowej deportacji ukraińskich cywilów, w tym dzieci, z terytorium Ukrainy na tereny Federacji Rosyjskiej. Dzieci były przymusowo oddawane do adopcji rodzinom rosyjskim. Na terenach okupowanych Rosja prowadzi obozy filtracyjne, gdzie dokonuje się brutalnej procedury selekcji.
4. Rosyjskie władze nie przestrzegają żadnych procedur prawnych związanych z zatrzymywaniem cywilów. Systemowo odmawia się im prawa do uczciwego procesu, ignorując tym samym gwarancje wynikające z konwencji genewskich oraz prawa humanitarnego (brak mechanizmów apelacyjnych, dostępu do obrońców prawnych, przetrzymywanie bez formalnego aktu oskarżenia czy stosowanie prawa w sposób instrumentalny, by legitymizować bezprawne zatrzymania).
5. OBWE podkreśla, że popełniane zbrodnie, w tym arbitralne zatrzymania i tortury, ze względu na szeroką skalę i charakter systemowy mogą stanowić zbrodnie przeciwko ludzkości³³.

³¹ Mechanizm moskiewski OBWE ustanowiony został w 1991 roku. Jest on jednym z narzędzi organizacji służących do monitorowania przestrzegania zobowiązań dot. praw człowieka i demokracji przez państwa członkowskie. Mechanizm uruchamiany jest doraźnie na wniosek jednego lub grupy państw uczestniczących. Od początku rosyjskiej agresji na Ukrainę w lutym 2022 roku został aktywowany trzykrotnie, <https://www.gov.pl/web/obwe/uruchomienie-mechanizmu-moskiewskiego-przez-obwe> (dostęp: 22.02.2025).

³² *Report on violations and abuses of international humanitarian and human rights law, war crimes and crimes against humanity, related to the arbitrary deprivation of liberty of Ukrainian civilians by the Russian Federation*, <https://www.osce.org/odihr/567367> (dostęp: 22.02.2025).

³³ Ibidem.

Wartym podkreślenia jest fakt, że Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR) uruchomiło Inicjatywę Monitorowania Ukrainy (UMI) w celu monitorowania i raportowania najpilniejszych problemów wpływających na życie cywilów i jeńców wojennych oraz systemu sprawiedliwości po ataku Rosji. Zgodnie ze swoim mandatem monitorującym ODIHR wydało już sześć raportów tymczasowych w sprawie zgłoszonych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego i międzynarodowego prawa praw człowieka na Ukrainie³⁴, w których dokumentuje dowody na zgłaszane rosyjskie zbrodnie wojenne.

Zarówno raporty ONZ, jak i OBWE sformułowały konkretne zalecenia skierowane do różnych podmiotów międzynarodowych. Wiele z wyżej wymienionych zbrodni i naruszeń MPH powiela się w kolejnych dokumentach publikowanych przez organizacje międzynarodowe, co sprawia, że trudno podważyć ich wiarygodność lub oskarżyć autorów o stronniczość w interpretacji zgromadzonych dowodów.

Faktem jest brak współpracy Federacji Rosyjskiej z organizacjami prowadzącymi śledztwa na Ukrainie. Rosja konsekwentnie ignoruje liczne prośby o odniesienie się do przedstawianych zarzutów, nie dostarcza żadnych dowodów ani wyjaśnień, co dodatkowo prowadzi do refleksji potwierdzających powagę oskarżeń.

Ze względu na mnogość popełnianych zbrodni, a także ich powtarzalność, autorzy nie będą szczegółowo omawiać kolejnych raportów, lecz skupią się wyłącznie na kluczowych wnioskach.

Kolejną organizacją systematycznie monitorującą przestrzeganie praw człowieka na Ukrainie jest Human Rights Watch (HRW), która w swoim raporcie za rok 2024 dokumentuje liczne naruszenia praw człowieka i MPH podkreślając, że:

1. Federacja Rosyjska przeprowadzała nieproporcjonalne i niecelowe ataki, które prowadziły do śmierci i poważnych obrażeń wśród ludności cywilnej oraz ataki na infrastrukturę krytyczną Ukrainy;
2. rosyjskie siły stosowały tortury na szeroką skalę;
3. rosyjskie siły używały zarówno amunicji kasetowej, jak i zakazanych min przeciwpiechotnych; w związku z rosyjskimi działaniami Ukraina pozostaje jednym z najbardziej zaminywanych państw na świecie^{35 36}.

Konkluzje z prowadzonych śledztw i monitorowania sytuacji na Ukrainie publikuje w swoich opracowaniach także organizacja Amnesty International, która podkreśla poważne naruszenia praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego podczas trwającego konfliktu na Ukrainie, wzywając do ochrony ludności cywilnej oraz pociągnięcia sprawców tych naruszeń do odpowiedzialności. Opublikowano szereg raportów dokumentujących zbrodnie wojenne

³⁴ *Sixth Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine*, <https://www.osce.org/odihr/582835> (dostęp: 22.02.2025).

³⁵ *World Report 2024, Ukraine – events of 2023*, <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/ukraine> (dostęp: 22.02.2025).

³⁶ Więcej: O. Radkiewicz, *Współczesne stosowanie tortur w kontekście wojny w Ukrainie*, „Problemy Techniki Uzbrojenia”, t. 167, nr 5, s. 183–193, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.3045>.

i naruszenia MPH (np.: proceder nielegalnych deportacji dzieci w głąb Rosji³⁷, łamanie praw jeńców wojennych³⁸ czy proces łamania praw człowieka określany mianem „filtracji”³⁹).

Ostatnim omawianym przykładem organizacji międzynarodowej, która publikuje swoje obserwacje dotyczące naruszeń MPH na Ukrainie jest Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (MKCK)⁴⁰. Od początku brutalnej agresji Rosji na Ukrainę MKCK monitoruje przestrzeganie MPH przez strony konfliktu. W swoich raportach i oświadczeniach dostępnych na oficjalnej stronie organizacji zwraca się uwagę na liczne naruszenia prawa, w tym: ataki na ludność cywilną, infrastrukturę krytyczną oraz niewłaściwe traktowanie jeńców wojennych. Działalność MKCK opiera się na czterech konwencjach genewskich, w których uregulowano sferę działalności Komitetu. W związku z faktem, że jest to organizacja poufna, wiele z raportów posiada poufny charakter. MKCK podkreśla konieczność ochrony jeńców wojennych, zapewnienia im humanitarnego traktowania, co wynika z III konwencji genewskiej. Organizacja wielokrotnie apelowała do stron konfliktu o poszanowanie tych norm, a także o umożliwienie dostępu przedstawicielom MKCK do osób zatrzymanych. Organizacja wyrażała także zaniepokojenie atakami na pracowników humanitarnych i infrastrukturę cywilną, co utrudnia niesienie wsparcia i pomocy potrzebującym⁴¹.

PODSUMOWANIE

Z analizy raportów ONZ, OBWE, HRW, Amnesty International oraz MKCK wynika, że strona rosyjska systematycznie łamie międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Część z opisanych naruszeń może zostać zakwalifikowanych nie tylko jako zbrodnie wojenne, ale również jako potencjalne zbrodnie przeciwko ludzkości. Działania wojenne obejmują: tortury, masowe deportacje, przemoc seksualną, ataki na ludność cywilną i infrastrukturę krytyczną czy stosowanie niezgodnych z prawem wojennym metod i narzędzi działań zbrojnych. Wojna w Ukrainie dostarczyła wielu drastycznych przykładów działań strony rosyjskiej, które świadczą o skrajnej brutalności, naruszeniu norm humanitarnych i staną się trwałym punktem odniesienia w pamięci międzynarodowej społeczności. Przykładami takich tragicznych wydarzeń są masakra w Buczy, atak na szpital dziecięcy w Kijowie czy zniszczenie zapory w Nowej Kachowce. Wydarzenia w Buczy stały się podstawą poważnych oskarżeń wobec Rosji o dokonanie ludobójstwa na ludności ukraińskiej, niemniej udowodnienie tego typu zbrodni jest skomplikowane⁴². Kluczowym wymogiem prawnym w przypadku ludobójstwa jest wykazanie zamiaru całkowitego lub częściowego zniszczenia określonej grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej. Ustalenie

³⁷ „Like a prison convoy” Russia’s unlawful transfer and abuse of civilians in Ukraine during ‘filtration’, <https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2023/03/EUR-5061362022-EN-Forcible-Transfers-10-Nov-2022.pdf> (dostęp: 22.02.2025).

³⁸ Russian Federation: Jailed Ukrainian denied medical care: Oleksandr Marchenko, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/5799/2022/en/> (dostęp: 22.02.2025).

³⁹ Rosja: „Filtracja” ukraińskich cywilów to „szokujące pogwałcenie” praw osób zmuszonych do ucieczki przed wojną, <https://www.amnesty.org.pl/rosja-filtracja-ukrainkich-cywilow-to-szokujace-pogwalcenie-praw-osob-zmuszonych-do-ucieczki-przed-wojna/> (dostęp: 22.02.2025).

⁴⁰ Konwencje genewskie wymieniają MKCK jako bezstronną organizację humanitarną, która może świadczyć usługi stronom uczestniczącym w konflikcie. Działa przede wszystkim jako centrum informacji o jeńcach, a także o internowanych i zaginionych osobach cywilnych, wykonując zadania wynikające z KG i troszcząc się o przestrzeganie tych konwencji – R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo Międzynarodowe Publiczne*, wydanie VIII zmienione, Wolters Kluwer, Warszawa 2004, s. 405.

⁴¹ ICRC, <https://www.icrc.org/en/resource-centre/result?t=ukraine&f%5B0%5D=type%3Aarticle&f%5B1%5D=type%3Areport&f%5B2%5D=type%3Astatement> (dostęp: 05.03.2025).

⁴² Więcej w: K. Kosińska, *Zbrodnia ludobójstwa w prawie międzynarodowym*, Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 61–83.

tego zamiaru wymaga jednoznacznych dowodów, takich jak rozkazy, dokumenty czy wypowiedzi, co w realiach działań wojennych często jest trudne do uzyskania⁴³.

W literaturze przedmiotu pojawiają się również zarzuty wobec Rosji dotyczące tzw. ludobójstwa kulturowego, które, mimo że nie zostało formalnie zdefiniowane w prawie międzynarodowym, stanowi podstawę rozważań nie tylko naukowych, ale także znajduje zastosowanie w analizach o charakterze humanitarnym, politycznym i kulturowym. M. Maksymiuk w swojej publikacji wskazuje na szereg działań Federacji Rosyjskiej, które mogą być interpretowane w kategoriach ludobójstwa kulturowego. Autorka zalicza do nich m.in. wynaradawianie, denazyfikację, rusyfikację edukacji, represje, deportacje, a także kradzież dóbr kultury czy niszczenie obiektów o znaczeniu kulturowym⁴⁴.

Pomimo wydania przez Międzynarodowy Trybunał Karny nakazu aresztowania W. Putina oraz M. Lwowej-Biełowej za deportacje ukraińskich dzieci, wyrok ten ma charakter przede wszystkim symboliczny. Egzekwowanie odpowiedzialności pozostaje wyzwaniem i w toku działań wojennych wydaje się niemożliwe. Mechanizmy prawa międzynarodowego są nieskuteczne, co prowadzi do bezkarności sprawców i skłania ku refleksji, czy obecny system prawny jest w stanie realnie egzekwować sprawiedliwość oraz jak można go usprawnić, aby skuteczniej zapobiegać zbrodniom wojennym i pociągać ich sprawców do odpowiedzialności? Skłania także do pytania (być może ważniejszego), czy społeczność międzynarodowa jest gotowa na bardziej stanowcze działania w obliczu łamania podstawowych norm prawa i praw człowieka?

Złożona sytuacja geopolityczna sprawia, że niektóre państwa, kierując się własnymi interesami politycznymi i gospodarczymi, nie podejmują zdecydowanych działań przeciwko Rosji, zgodnie z brytyjskim stwierdzeniem „business as usual”. Wiele krajów nadal utrzymuje kontakty handlowe z Rosją lub unika otwartego krytykowania działań Kremla na forum międzynarodowym, a ostatnie wydarzenia administracji Donalda Trumpa budzą obawy o potencjalne ocieplenie relacji USA z Rosją.

Wobec pojawiających się pytań i wątpliwości wyraźnie widać, że dokumentowanie zbrodni wojennych jest kluczowe zarówno dla utrzymania pamięci historycznej, jak i zgromadzenia dowodów dla przyszłych postępowań sądowych. Organizacje takie jak ONZ, OBWE, Amnesty International czy Human Rights Watch odgrywają istotną rolę w monitorowaniu sytuacji i przekazywaniu materiałów śledczych do międzynarodowych trybunałów. Ściganie sprawców wymaga dalszego monitorowania i gromadzenia dowodów, nakładania kolejnych sankcji gospodarczych i personalnych na osoby odpowiedzialne za zbrodnie wojenne. Tylko ciągła presja międzynarodowa może doprowadzić do postawienia winnych przed wymiar sprawiedliwości. Historia pokazuje, że niektórzy zbrodniarze wojenni odpowiedzieli za swoje zbrodnie nawet kilkadziesiąt lat po ich popełnieniu (np. procesy zbrodniarzy nazistowskich czy osądzenie sprawców ludobójstwa w Rwandzie i Jugosławii).

⁴³ Artykuł II konwencji w sprawie zapobiegania i karania ludobójstwa uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1948 r. definiuje pojęcie ludobójstwa (Dz.U. 1952 nr 2 poz. 9).

⁴⁴ M. Maksymiuk, „Ludobójstwo kulturowe” a wojna na Ukrainie, „Wiedza Obronna” 2025, t. 294, nr 5, s. 21–34.

Niestety, w konflikcie rosyjsko-ukraińskim prawo międzynarodowe stało się narzędziem politycznym, a jego naruszenia są traktowane przez agresora jako element strategii wojennej. Brak skutecznych mechanizmów egzekwowania prawa prowadzi do jego deprecjacji i wzmacnia kulturę bezkarności.

Zbrodnie wojenne popełniane przez Rosję eskalują konflikt, powodując ogromne straty w ludności cywilnej i niszcząc infrastrukturę Ukrainy. Działania te mają na celu zastraszenie Ukraińców oraz zmuszenie ich do kapitulacji poprzez terroryzowanie ludności cywilnej.

Wojna w Ukrainie obrazuje brutalność nowoczesnych konfliktów zbrojnych oraz systemowe łamanie prawa międzynarodowego przez Rosję. Brak skutecznych mechanizmów prawnych do ścigania winnych oraz sprzeczne interesy geopolityczne wielu państw sprawiają, że międzynarodowe prawo humanitarne staje się kolejną ofiarą wojny. Jednak kontynuacja dochodzeń, dokumentowanie zbrodni oraz naciski na ich ściganie są niezbędne, aby w przyszłości pociągnąć winnych do odpowiedzialności i zapobiec podobnym tragediom w kolejnych konfliktach.

BIBLIOGRAFIA REFERENCES LIST

PIŚMIENICTWO LITERATURE

Bierzanek R., Symonides J., *Prawo Międzynarodowe Publiczne*, wydanie VIII zmienione, Wolters Kluwer, Warszawa 2004.

Jagusiak K., *Deportacje oraz przesiedlenia dzieci podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej*, „Problemy Techniki Uzbrojenia”, t. 167, nr 5,

Kosińska K., *Zbrodnie ludobójstwa w prawie międzynarodowym*, Adam Marszałek, Toruń 2009.

Maksymiuk M., „Ludobójstwo kulturowe” a wojna na Ukrainie, „Wiedza Obronna” 2025, t. 294, nr 5, <https://doi.org/10.34752/2th85b12>.

Marcinko M., *Główne założenia międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, [w:] *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, red. Falkowski Z., Marcinko M., Warszawa 2014.

MKCK, *Prawo wojenne. Delegat przy siłach zbrojnych*, Warszawa 1991.

Radkiewicz O., *Współczesne stosowanie tortur w kontekście wojny w Ukrainie*, „Problemy Techniki Uzbrojenia”, t. 167, nr 5, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.3045>.

Szpak A., *Międzynarodowe prawo humanitarne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2014.

Sztab – Zarząd Operacji WLOP, red. K. Przyk, *Jeńcy wojenni. Informator*, Dowództwo Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, Warszawa 2001.

ŹRÓDŁA SOURCES

Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej (Dz.U. 1927 nr 21 poz. 161.)

Konwencja w sprawie zapobiegania i karania ludobójstwa, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1948 r. (Dz.U. 1952 nr 2 poz. 9).

Konwencje o ochronie ofiar wojny (Dz.U. 1956 nr 38 poz. 171.)

Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. 1992 nr 41 poz. 175.)

Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708).

“Like a prison convoy” Russia’s unlawful transfer and abuse of civilians in Ukraine during ‘Filtration’, <https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2023/03/EUR-5061362022-EN-Forcible-Transfers-10-Nov-2022.pdf>

Amnesty International, *Raport Roczny 2022-2023*, https://www.amnesty.org.pl/raport-roczny-2022-23-wojna-w-ukrainie-tendencje-globalne-polska/?utm_

Amnesty International, *Rosja: “Filtracja” ukraińskich cywilów to “szokujące pogwałcenie” praw osób zmuszonych do ucieczki przed wojną*, <https://www.amnesty.org.pl/rosja-filtracja-ukraińskich-cywilow-to-szokujace-pogwalcenie-praw-osob-zmuszonych-do-ucieczki-przed-wojna/>

Amnesty International, *Russian Federation: Jailed Ukrainian denied medical care: Oleksandr Marchenko*, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/5799/2022/en/>

Children of War, <https://childrenofwar.gov.ua>

HRW, World Report 2024, *Ukraine – events of 2023*, <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/ukraine>

RP, *Muzeum Sztuki w Odessie uszkodzone przez Rosjan. Dawny Pałac Potockich ucierpiał*, <https://sukces.rp.pl/sztuka/art39366831-muzeum-sztuki-w-odessie-uszkodzone-przez-rosjan-dawny-palac-potockich-ucierpial>

United Nations, Human Rights Council, *Independent International Commission of Inquiry on Ukraine*, <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicihr-ukraine/index>

Kompendium dla słuchaczy Polskiej Szkoły Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, https://pck.pl/wp-content/uploads/2020/10/mph_odpowiadamy_na_twoje_pytania.pdf?utm_

Ośrodek Studiów Wschodnich, *Rosjanie niszczą szpital dziecięcy w Kijowie. 866. dzień wojny*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-07-09/rosjanie-niszczą-szpital-dziecięcy-w-kijowie-866-dzien-wojny>

Polski Czerwony Krzyż, https://pck.pl/wpcontent/uploads/2020/10/mph_odpowiadamy_na_twoje_pytania.pdf?utm_

Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the UN General Assembly (A/79/549), 29 October 2024, <https://docs.un.org/en/A/79/549>

Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the Human Rights Council (A/HRC/55/66), 15 March 2024, <https://docs.un.org/en/A/HRC/55/66>

Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Alice Jill Edwards, 26 February–5 April 2024, <https://docs.un.org/en/A/HRC/55/52/Add.1>

Report on violations and abuses of International Humanitarian and Human Rights Law, war crimes and crimes against humanity, related to the arbitrary deprivation of liberty of Ukrainian civilians by the Russian Federation, <https://www.osce.org/odihr/567367>

Rome Statute of the International Criminal Court, Article 8, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, *Uruchomienie Mechanizmu Moskiewskiego przez OBWE*, <https://www.gov.pl/web/obwe/uruchomienie-mechanizmu-moskiewskiego-przez-obwe>

ICC, *Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova*, <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

OSCE, *Sixth Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine*, <https://www.osce.org/odihr/582835>

Copyright (c) 2026 Klaudia Jagusiak, Rafał Bazela

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.